

УДК 351.851:373.5:340

DOI: <https://doi.org/10.33990/2070-4038.24.2019.198733>

Форкуца Олена Анатоліївна

*аспірант Львівського регіонального інституту державного управління
Національної академії державного управління
при Президентіві України*

ORCID: 0000-0002-6786-1361

e-mail: osvita075@ukr.net

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В УМОВАХ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОГО КОМПЛЕКСУ

Розглянуто теоретико-правові засади організації освітнього процесу в умовах загальноосвітнього комплексу. Розкрито сутність освіти та її мету в сучасних умовах розвитку українського суспільства. Проаналізовано нормативно-правову базу, яка існує в сфері надання освітніх послуг в Україні. Аргументовано, що освітній процес в освітній галузі підкріплений достатньою кількістю правових норм, проте в зазначеній сфері існує низка проблем, які потребують вирішення. Обґрунтовано, що проблеми, які існують в освітній сфері, потрібно вирішувати комплексно відповідно до реалізації державної політики в освітній сфері.

Ключові слова: освітній процес; законодавча база; освіта; загальна середня освіта; освітні послуги.

Постановка проблеми. У системі державних цілей освіта була і є одним із пріоритетів розвитку будь-якого цивілізованого суспільства. Освітні послуги та їх якість є індикатором і, водночас, показником рівня конкурентоспроможності національного господарства. Адже належний рівень цих послуг на ринку впливає на рівень зайнятості населення та якості робочої сили, здатної гнучко реагувати на суспільні виклики, що прямо впливає на загальні показники соціально-економічного розвитку держави. З огляду на це, підвищення якості та ефективності освітнього процесу на всіх стадіях його реалізації, а також засоби впливу на цей процес є надзвичайно важливими в контексті розбудови сучасного суспільства, насамперед на стадії кардинальних трансформаційних змін, здатних забезпечити підвищення добробуту населення України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні та практичні аспекти, пов'язані з дослідженням проблем, як існують у сфері освіти в Україні, відображені у науковій літературі. Серед вітчизняних вчених різні аспекти функціонування освітньої галузі розглядаються у наукових працях таких дослідників, як: В. Базилевич, Й. Бексид, Т. Боголіб, Є. Бойко, Я. Бучковська, Л. Добровольська, О. Куклін, М. Малик, К. Павлюк, В. Сафонова.

Однак стрімкі соціально-економічні перетворення, а також зрушення у світових тенденціях надання освітніх послуг потребують подальшого теоретичного та прикладного дослідження особливостей надання освітніх послуг та організації освітнього процесу в умовах загальноосвітнього комплексу.

Виокремлення невирішених раніше частин загальної проблеми. Проблема покращення правового забезпечення освітнього процесу в умовах загальноосвітнього комплексу потребує значної уваги з боку науковців у контексті пошуку шляхів удосконалення реалізації правовідносин в освітній сфері.

Відповідно до цього, метою статті є обґрунтування теоретико-правових засад організації освітнього процесу, оцінка правової бази, яка регламентує здійснення правовідносин у сфері загальної середньої освіти та представлення пропозицій щодо покращення правового забезпечення освітнього процесу в умовах загальноосвітнього комплексу.

Виклад основного матеріалу. Соціально-економічний поступ суспільства визначається багатьма чинниками, ключовим із яких є рівень та якість надання освітніх послуг. Система освіти, яка діє в певній країні, сформувалася під впливом низки особливостей історичного, географічного, національно-традиційного, етнічного, культурного спрямування та інших чинників, що в комплексі визначає умови функціонування ринку освітніх послуг.

Мета освіти полягає у тому, щоб забезпечити громадянам всебічний розвиток особистості, розкриття її культурного та творчого потенціалу та талантів, збагачення інтелекту, формування високих моральних якостей і, як наслідок, підвищення освітнього рівня нації та постачання національного ринку висококваліфікованими спеціалістами, здатними забезпечувати належний рівень соціально-економічного розвитку держави.

Освітня галузь України функціонує на основі чинної нормативно-правової бази. В Основному Законі України (ст. 53) зазначено, що "...державна забезпечує доступність і безоплатність дошкільної, повної загальної середньої, професійно-технічної, вищої освіти в державних і комунальних навчальних закладах; розвиток дошкільної, повної загальної середньої, позашкільної, професійно-технічної, вищої і післядипломної освіти, різних форм навчання; надання державних стипендій та пілґ учням і студентам..." [1].

Конституція визначає загальні засади надання освітніх послуг у державі, право кожного громадянина отримати освіту, незважаючи на свій соціальний статус, віросповідання та світоглядні переконання. Конкретнішими є закони, які визначають особливості освітнього процесу в окремих ланках освіти. Так, нормативно-правова база в сфері загальної середньої освіти складається із Конституції України, Законів "Про освіту", "Про загальну середню освіту", підзаконних актів, міжнародних договорів України, укладених відповідно до чинного законодавства.

Доцільно також акцентувати увагу на спеціальних законодавчих актах, які стосуються застосування правових норм в окремих питаннях освітнього процесу. Таким законом, наприклад, можна вважати Закон України “Про забезпечення функціонування української мови як державної”, згідно з яким навчання та викладання в освітніх закладах України здійснюється державною мовою [2].

Закон України “Про освіту” є універсальним нормативним актом, який регламентує сутність освітніх послуг, їх цілі та завдання, суб’єктно-об’єктний склад, принципи навчально-виховної діяльності в освітній сфері, а також визначає основні ланки освітньої системи в державі. Зокрема, в цьому законі йдеться про право українських громадян на отримання безкоштовної освіти в державних навчальних закладах незалежно від обставин, визначених у законодавстві.

Реалізувати це право повинні наукові установи та освітні заклади усіх форм власності, які діють на засадах відкритості та створення умов для навчально-виховного процесу відповідно до інтересів та здібностей осіб, що прагнуть отримати освітні послуги. Ці послуги можна отримати за допомогою різних форм навчання: екстернату, стаціонарної, вечірньої чи заочної форм навчання чи відповідно до умов педагогічного патронажу.

Основними принципами, на яких базується здійснення навчально-виховної діяльності освітніх закладів відповідно до Закону України “Про освіту” (ст. 6), є такі:

- доступність для кожного громадянина усіх форм і типів освітніх послуг, що надаються державою, зокрема доступність для осіб із особливими освітніми потребами освітніх послуг, зокрема інклюзивного навчання, за місцем проживання;

- рівність умов кожної людини для повної реалізації її здібностей, таланту, всебічного розвитку;

- гуманізм, демократизм, пріоритетність загальнолюдських духовних цінностей;

- органічний зв’язок із світовою та національною історією, культурою, традиціями;

- незалежність освіти від політичних партій, громадських і релігійних організацій (крім навчальних закладів, заснованих релігійними організаціями);

- наукове, а також світське спрямування освіти (крім навчальних закладів, заснованих релігійними організаціями);

- інтеграція з наукою і виробництвом;

- взаємозв’язок із освітою інших країн;

- гнучкість і прогностичність системи освіти;

- єдність і наступність системи освіти;

- безперервність і різноманітність освіти;

- поєднання державного управління і громадського самоврядування в освіті [3].

Отже, зазначені принципи дають підставу стверджувати, що в Україні на законодавчому рівні всебічно підтримується можливість доступу громадян до якісних та повноцінних освітніх послуг. Це також свідчить про те, що основою традицій освітнього процесу в Україні є загальнолюдські цінності, окрім того, вони враховують ті завдання і виклики, які потрібно вирішувати Україні на сучасному етапі розвитку.

Згідно з ст. 29 Закону України “Про освіту”, структура освіти в Україні має такі ланки: дошкільна освіта, загальна середня освіта, позашкільна освіта, професійна технічна освіта, вища освіта, післядипломна освіта та самоосвіта. Детальніше ці ланки та їх коротка характеристика представлені в табл. 1 [4 – 8].

Отже, Закон України “Про освіту” є різноплановим, визначає правові засади функціонування освітньої сфери загалом і стосується усіх освітніх рівнів та ланок, які існують в Україні.

Таблиця 1

Основні ланки освіти в Україні

Назва ланки освіти	Коротка характеристика
Дошкільна освіта	Цілісний процес, спрямований на забезпечення різнобічного розвитку дитини дошкільного віку відповідно до її задатків, нахилів, здібностей, культурних потреб; формування у дитини дошкільного віку моральних норм, набуття нею життєвого соціального досвіду
Загальна середня освіта	Цілеспрямований процес оволодіння систематизованими знаннями про природу, людину, суспільство, культуру та виробництво засобами пізнавальної і практичної діяльності. Результатом цієї ланки освіти є інтелектуальний, соціальний і фізичний розвиток особистості, що є основою для подальшої освіти і трудової діяльності
Позашкільна освіта	Спрямована на розвиток здібностей, талантів дітей, учнівської та студентської молоді, задоволення їх інтересів, запитів, потреб у професійному визначенні у позашкільних навчальних закладах у час, вільний від навчання в загальноосвітніх та інших навчальних закладах
Професійно-технічна освіта	Комплекс педагогічних та організаційно-управлінських заходів, спрямованих на забезпечення оволодіння громадянами знаннями, уміннями та навиками в обраній ними галузі професійної діяльності
Вища освіта	Забезпечує фундаментальну наукову, професійну та практичну підготовку відповідно до покликань, інтересів і здібностей громадян, перепідготовку та підвищення їх кваліфікації
Післядипломна освіта	Дає змогу набути нову кваліфікацію, нову спеціальність та професію на основі наявної з використанням досвіду практичної діяльності, а також поглибити професійні навики
Самоосвіта	Для самоосвіти громадян державні органи, підприємства, установи, організації, об'єднання громадян, окремі громадяни створюють відкриті та народні університети, лекторії, бібліотеки, центри, клуби, навчальні теле-, радіопрограми тощо

Стосовно такої ланки, як загальна середня освіта, то правовідносини у ній регламентуються Законом України “Про загальну середню освіту”. У цьому нормативному документі зазначено, що загальна середня освіта – це “цілеспрямований процес оволодіння систематизованими знаннями про

природу, людину, суспільство, культуру та виробництво засобами пізнавальної і практичної діяльності, результатом якого є інтелектуальний, соціальний і фізичний розвиток особистості, що є основою для подальшої освіти і трудової діяльності” (ст. 3) [9].

Зазначений вище закон визначає основні завдання, які стоять перед українським законодавством про загальну середню освіту (ст. 2):

- забезпечення права громадян на доступність і безоплатність здобуття повної загальної середньої освіти;

- забезпечення необхідних умов функціонування і розвитку загальної середньої освіти;

- забезпечення нормативно-правової бази щодо обов’язковості повної загальної середньої освіти;

- визначення структури та змісту загальної середньої освіти;

- визначення органів управління системою загальної середньої освіти та їх повноважень;

- визначення прав та обов’язків учасників освітнього процесу, встановлення відповідальності за порушення законодавства про загальну середню освіту;

- створення належних умов для здобуття освіти дітьми з особливими освітніми потребами з урахуванням їхніх індивідуальних потреб в умовах інклюзивного навчання [10].

Також аналізований закон визначає основні завдання загальної середньої освіти, її систему, регламентує діяльність закладів у цій сфері та роз’яснює процедуру отримання загальної середньої освіти українськими громадянами.

Доповнює правову базу проект закону “Про повну загальну середню освіту”, який також визначає основні завдання освітнього процесу в загальній середній освіті:

- регулювання суспільних відносин, що виникають у процесі реалізації права особи на повну загальну середню освіту;

- забезпечення права особи на доступність і безоплатність здобуття повної загальної середньої освіти;

- забезпечення необхідних умов функціонування і розвитку системи загальної середньої освіти;

- забезпечення обов’язковості здобуття громадянами України повної загальної середньої освіти;

- забезпечення якості повної загальної середньої освіти та якості освітньої діяльності;

- визначення структури та змісту повної загальної середньої освіти;

- визначення органів управління у сфері загальної середньої освіти та їх повноважень;

- визначення прав та обов’язків учасників освітнього процесу;

- встановлення відповідальності за порушення законодавства України про загальну середню освіту [11].

Отже, короткий огляд нормативно-правової бази, яка стосується освітнього процесу та надання освітніх послуг у сфері загальної середньої освіти, дає підстави стверджувати, що освітній процес у зазначеній галузі підкріплений достатньою кількістю правових норм. Проте це не свідчить про абсолютну досконалість правовідносин, що забезпечують правовідносини в контексті надання освітніх послуг.

Наприклад, значною правовою проблемою є те, що, відповідно до Закону України “Про загальну середню освіту”, загальноосвітній навчальний заклад є юридичною особою, тобто для ведення самостійної фінансово-економічної діяльності закладу достатньо здійснити державну реєстрацію, внести відповідний запис у Єдиному державному реєстрі юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців, оформити та отримати Свідоцтво про державну реєстрацію і випуску із зазначеного реєстру та відкрити в органах Державної казначейської служби України реєстраційний та спеціальний реєстраційний рахунки для обліку операцій із виконання загального та спеціального фонду кошторису. Також кожною установою повинні бути складені індивідуальні кошториси, плани асигнувань загального фонду бюджету, плани спеціального фонду тощо [12].

Такі процедури становлять значні перешкоди для ефективного фінансування загальноосвітніх навчальних закладів та їх потреб. Адже лише індивідуальний підхід до потреб кожного закладу дає підстави розглядати результативність його фінансування. Водночас законодавство визначає фінансування на загальних засадах, виділяючи кошти окремим закладам без індивідуалізації їх проблем.

Потребують уніфікації питання автономії навчальних закладів та механізму управління ними і надання в цьому контексті освітніх послуг. Також необхідно привести законодавчу базу у відповідність до норм та стандартів європейського законодавства. Ці та інші питання потрібно вирішувати комплексно, відповідно до основних засад реалізації державної політики в освітній сфері.

Висновки і перспективи подальших розвідок. Отже, організація освітнього процесу в умовах загальноосвітнього комплексу в Україні базується на достатній нормативно-правовій базі, яка регламентує здійснення освітніх послуг у сфері загальної середньої освіти. Так, Основний Закон визначає право кожного громадянина на отримання освіти та її доступність для кожної особи. Закон України “Про освіту” є загальним нормативно-правовим актом у галузі освіти, на основі якого населення України отримує освітні послуги та функціонують навчально-виховні заклади. Стосовно спеціалізованого законодавчого акту, то Закон України “Про загальну середню освіту” встановлює ті правові норми, які регулюють правовідносини в сфері отримання освітніх послуг у закладах загальної середньої освіти.

Незважаючи на те, що освітній процес забезпечений достатньо нормативно-правовою базою, все ж у цій сфері існує немало проблем. Правові норми не деталізують процедуру фінансування освітніх закладів,

також потребує удосконалення законодавство, яке стосується розширення автономії навчальних закладів.

Перспективою подальших наукових досліджень у зазначеній сфері є вивчення особливостей інституційного забезпечення освітнього процесу в загальній середній освіті.

Список використаної літератури

1. Конституція України : Закон № 254к/96-ВР від 28.06.1996 р. URL : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254-вр> (дата звернення: 01.11.2019).

2. Про забезпечення функціонування української мови як державної : Закон України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19> (дата звернення: 15.10.2019).

3. Про освіту : Закон України. URL : zakon.rada.gov.ua/go/1060-12 (дата звернення: 01.11.2019).

4. Про загальну середню освіту : Закон України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/651-14> (дата звернення: 01.11.2019).

5. Про вищу освіту : Закон України. URL : zakon.rada.gov.ua/go/1556-18 (дата звернення: 01.11.2019).

6. Про дошкільну освіту : Закон України. URL : zakon.rada.gov.ua/go/2628-14 (дата звернення: 15.10.2019).

7. Про позашкільну освіту : Закон України. URL : zakon.rada.gov.ua/go/1841-14 (дата звернення: 15.10.2019).

8. Про професійно-технічну освіту : Закон України. URL : www.osvita.org.ua/pravo/law_04 (дата звернення: 01.11.2019).

9. Про загальну середню освіту...

10. Там само.

11. Про повну загальну середню освіту : проект Закону України. URL : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/JH7VG00A.html (дата звернення: 01.11.2019).

12. Лисяк Л. В., Дубовська О. В. Удосконалення механізму фінансового забезпечення закладів загальної середньої освіти в Україні. URL : <http://www.m.nayka.com.ua/?op=1&j=efektyvna-ekonomika&s=ua&z=3489> (дата звернення: 01.11.2019).

Статтю подано: 28.11.2019

Статтю схвалено: 27.12.2019

Forkutsa Olena Anatoliyivna

*Doctoral candidate of the Department of European Integration and Law
of the Lviv Regional Institute of State Administration of National Academy
for Government Control under the President of Ukraine*

ORCID: 0000-0002-6786-1361

e-mail: osvita075@ukr.net

THEORETICAL & LEGAL FOUNDATIONS OF THE EDUCATIONAL PROCESS ORGANIZATION IN THE CONDITIONS OF A COMPREHENSIVE COMPLEX

Problem setting. In the system of government goals, education has always been and still is one of the priorities of development of any civilized society. Educational services and their quality are an indicator and at the same time a marker of the level of competitiveness of the national economy. After all, the proper level of these services in the market influences the level of population employment and the quality of labor force, able to flexibly respond to social challenges, which directly affects the general indicators of socio-economic development of the state. In this regard, improving the quality and efficiency of the educational process at all stages of its implementation, as well as the means of influencing it, are extremely important in the context of building a modern society, especially at the stage of crucial transformational changes, being able to ensure higher well-being among the population of the Ukrainian state.

Recent research and publications analysis. The theoretical and practical aspects related to the study of problems, existing in the field of education in Ukraine, have been reflected in the scientific literature. Among national scientists, various aspects of functioning of the educational field are considered in the scientific works of such researchers as V. Bazylevych, Y. Beksyd, T. Bogolib, Ye. Boyko, Ya. Buchkovska, L. Dobrovolska, O. Kuklin, M. Malyk, K. Pavliuk, V. Safonova. However, rapid socio-economic transformations, as well as shifts in the global trends of educational services provision, require further theoretical and applied study of peculiarities of educational services provision and educational process organization in the conditions of a comprehensive complex.

Highlighting previously unsettled parts of the general problem. The purpose of this article is substantiating the theoretical and legal foundations of the educational process organization in the conditions of a comprehensive complex and evaluating the legal basis, governing the execution of legal relations in the sphere of general high education.

Paper main body. The educational system, existing in any particular country, was formed under the influence of a number of peculiarities of historical, national-traditional, ethnic, cultural nature, thus determining the conditions of functioning of the educational services market within the complex.

The purpose of education is providing citizens with all-sided growth of personality, revealing cultural-creative potential and talents, enriching intelligence, forming high moral qualities, as a consequence, raising the educational level of the

nation and supplying the national market with highly qualified specialists, capable of ensuring the proper level of socio-economic advancement of the state.

The educational sector is functioning on the basis of the current regulatory-legal foundation. The Constitution defines the general principles of provision of educational services in the state, every citizen's right to get education, regardless of his/her social status, religion and world view. The regulatory-legal foundation in the field of general high education consists of the Constitution of Ukraine, laws "On Education", "On General High Education", by-laws, international treaties of Ukraine, concluded in accordance with the current legislation.

The Law of Ukraine "On Education" is a universal normative act that regulates the essence of educational services, their tasks, subject-object composition, principles of educational activity in the educational sphere and also defines the basic links of the educational system. Article 3 of the Law refers to Ukrainian citizens' right to get education free of charge at public educational institutions regardless of the circumstances specified in the legislation.

Legal relations in the field of general high education are regulated by the Law of Ukraine "On General High Education". It states that general high education should be interpreted as a targeted process of mastering systematic knowledge about nature, man, society, culture and production through the means of cognitive and practical activity, the result of which is the intellectual, social and physical development of a personality, being the basis for further education and labor activity. Besides, the Law defines the main tasks of general high education, its system, regulates the activity of institutions in this field and clarifies the procedure of getting general high education by Ukrainian citizens.

A brief overview of the regulatory-legal foundation pertaining to the educational process and provision of educational services in the field of general high education gives the grounds to declare that the educational process in this field is supported by the sufficient number of legal norms. However, this does not prove absolute perfection of legal relationship, provided in the context of educational services.

The issues of autonomy of educational institutions, mechanism of their management and provision of educational services in this context require unification. It is also necessary to bring the legal basis in correspondence with the rules and standards of the European legislation. These issues and others need to be resolved comprehensively in accordance with public policy implementation in the educational field.

Conclusions of the research and prospects for further studies. Thus, organization of educational process in the conditions of a comprehensive complex in Ukraine is based on the sufficient regulatory-legal foundation that regulates the provision of educational services in the field of general high education. Despite the fact that the educational process is sufficiently provided with the regulatory-legal foundation, there are still many problems in this area. The legal standards do not detail the procedure for financing the educational institutions, the legislation concerning the extension of autonomy of educational institutions also needs to be improved.

Key words: educational process; legislative foundation; education; general high education; educational services.

References

1. Konstytutsiia Ukrainy. № 254k/96-VR. (1996) [in Ukrainian].
2. Pro zabezpechennia funktsionuvannia ukraïnskoi movy yak derzhavnoi. (2019) [in Ukrainian].
3. Pro osvitu. (2019) [in Ukrainian].
4. Pro zagalnu serednyu osvitu. (2019) [in Ukrainian].
5. Pro vyschu osvitu. (2019) [in Ukrainian].
6. Pro doshkilnu osvitu. (2019) [in Ukrainian].
7. Pro pozashkilnu osvitu. (2019) [in Ukrainian].
8. Pro profesiyno-tehnichnu osvitu. (2019) [in Ukrainian].
9. Pro zagalnu serednyu osvitu...
10. Ibid.
11. Pro povnu zagalnu serednyu osvitu. (2019) [in Ukrainian].
12. Lysyak, L. V., Dubovska, O. V. (2019). *Udoskonalennya mehanizmu finansovogo zabezpechennya zakladiv zagalnoyi serednyoi osvitu v Ukraini*. URL : <http://www.m.nayka.com.ua/?op=1&j=efektyvna-ekonomika&s=ua&z =3489> [in Ukrainian].

Paper submitted: 28.11.2019

Paper accepted: 27.12.2019

Цитування: Форкуца О. А. Теоретико-правові засади організації освітнього процесу в умовах загальноосвітнього комплексу // Демократичне врядування : наук. вісн. Вип. 2(24) / за заг. ред. чл.-кор. НАН України В. С. Загорського, доц. А. В. Ліпенцева. Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2019. URL : www.dv.lvivacademy.com. (DOI: <https://doi.org/10.33990/2070-4038.24.2019.198733>).

Citation: Forkutsa, O. A. (2019). Theoretical & legal foundations of the educational process organization in the conditions of a comprehensive complex. *Democratic governance*, Issue 2(24). URL : www.dv.lvivacademy.com. (DOI: <https://doi.org/10.33990/2070-4038.24.2019.198733>).